

Nema slobodnih novinara

Jasmina Popović*

SAŽETAK

U hrvatskom medijskom prostoru i s vlasničkog i s radničkog aspekta vlada prilična konfuzija. Postoje državna i mješovita medijska poduzeća (malo država, malo privatne i privatizirane banke), posve privatni mediji za koje nije do kraja utvrđeno kako su nastali te mediji u stranom vlasništvu. S druge strane, imamo stalno zaposlene novinare, one koji su tzv. zaštićeni honorarci (plaća im se paušal i neki doprinosi), te one bez ikakvih ugovora, koje nikakvo pravo ne štiti.

Uzrok takvoj situaciji je nepostojanje pravne legislative (što je greška države), i nedostatak dobre volje poslodavaca da se to promijeni. Sve je to uzrokom što novinari danas više nemaju strah od politike, kao početkom devedesetih, nego strah od vlasnika medija, njihove moći i neograničenog utjecaja na egzistenciju svojih radnika. Novinari prihvaćaju rad bez ugovora ili s nelegitimnim ugovorima. Ni stalno zaposleni nisu uvijek u pravno zaštićenom statusu.

Zbog toga je za Sindikat novinara Hrvatske najlogičniji cilj Nacionalni kolektivni ugovor koji će omogućiti da novinari budu egzistencijalno sigurni.

Pozdravljam vas sve.

Mislila sam da ću govoriti nakon svoga direktora, pa bi mi onda bilo lakše. Međutim, kao predsjednica Sindikata novinara Hrvatske obično na ovakvim skupovima imam nezahvalnu dužnost, a to je da raspravu spustim iz sfera osvajanja medijskih sloboda i puno priča o profesionalizmu – na jednu sasvim egzistencijalnu razinu. Mislim da su mi dobar uvod dali i gospodin Božo Novak i gospodin Ante Gavranović, koji su u stvari spomenuli ono što je, mislim, najbolnja točka u medijima ovog trenutka.

* Jasmina Popović, predsjednica Sindikata novinara Hrvatske / President, Croatian Journalists Union

Kolega Lučić, predsjednik HND-a, jučer je vrlo lijepo rekao da su novinari izgubili strah od politike nakon 3. siječnja. Osobno ne bih brzala s tim zaključkom. Mislim da je i strah od politike, kao i svaku drugu vrstu straha, vrlo lako vratiti u ove prostore, već samim tim što je egzistencijalna nesigurnost koja vlada u medijima možda najizrazitija karakteristika medija ovog trenutka. Dala bih nekoliko ilustracija. Prvo, u Hrvatskoj sada imamo jednu veliku vlasničku konfuziju. S jedne strane su mješovita medijska poduzeća: malo država – malo privatnici, odnosno banke koje su privatizirane. S druge strane imamo isključivo državne medije, pa zatim imamo one medije koji su privatno vlasništvo nastalo katkad čudnim putevima. Imamo i jednu specifičnost, a to su mediji u stečaju i mediji pred stečajem.

Tako izgleda kompleksna vlasnička medijska situacija koju je zatekla nova vlast nakon 3. siječnja. Nije čudo što se ta vlast u tome možda ne snalazi, što možda kasni s rješenjima koja se očekuju u medijskim kućama. Jednostavno, vrlo je teško pohvatati konce. U deset je godina nastalo toliko mješavina, toliko međusobnih veza, toliko međusobnih ovisnosti, da bi, recimo, za raščlanjivanje samo vlasničke strukture u jednoj *Slobodnoj Dalmaciji*, trebalo vjerojatno godinu, pa i dvije, posla. Trebalo bi dosta vremena kako bi se ušlo u sve knjige i vidjelo kojim putem je *Slobodna Dalmacija* došla u ovu situaciju u kojoj se danas nalazi, a koja je vrlo nezavidna.

S druge strane, čekanje je ono što može dokrajčiti mnoge medije pa čak i jedan najtiražniji dnevnik poput *Večernjeg lista*. Ako se bude dugo čekalo s rješenjem situacije, ako Vlada ne odluči što želi, a što ne želi s *Večernjim listom*, odnosno priznati ili ne priznati vlasničku strukturu takva kakva jest i omogućiti daljnji razvoj tog dnevnog lista, onda i on dolazi u pitanje. Dakle, jednako je uspješnima i neuspješnima.

Protetklih deset godina bili smo svjedoci raspada jednog etabliranog, čvrstog medijskog sustava koji je kontrolirala država i nastanka novih, ponekad stvorenih preko noći, većih ili manjih medijskih kuća, koje su donijele svoja pravila ponašanja. To je razultiralo kaosom i među vlasnicima i među novinarima. Vlasnik medija je mogao postati svatko tko je imao novca. Tu moramo biti vrlo iskreni, novac je bio ključ koji je otvarao vrata, mogla se dobiti koncesija za malu radiopostaju, za veću radiopostaju, za televizijsku postaju, ali isto tako se mogao izgraditi tabloid bilo koje vrste ili ozbiljne novine, ako je bilo interesa za nečim takvim. Isto tako, taj vlasnik koji je novcem mogao stvoriti medijsku kuću, mogao je i zaposliti koga je htio, dakle mogao je dovesti i proglasiti novinarom bilo koju osobu za koju je on smatrao da može, u stvari, “odraditi” za njegove interese. Stoga, ako možemo govoriti o manjem strahu od politike, onda moramo govoriti o većem strahu od vlasnika. Mislim da je taj strah presudan za nekoliko tisuća novinara. Ako se ne varam, registrirano ih je oko 3.000 i evidentirano u različitim pozicijama. Nedovoljni zakonski okviri doveli su do toga su novinari pristali raditi bez ugovora, da su pristali raditi s nelegitimnim ugovorima, potpisujući često neki papir za koji ne znaju točno što u stvari znači, ne znajući imaju li pravnu zaštitu koja iz toga slijedi ili ne, a zauzvrat su dobili epitet “novinara” od svog vlasnika. Dakle, on ih je proglašavao novinarima, ali on ih je mogao isto tako preko noći i proglasiti bilo čim drugim, što je bilo potrebno. S vremenom je to dovelo do toga da je u Hrvatskoj honorarni rad novinara postao sinonim za besplatni rad. Sadašnja je situacija, naime, takva da i u malim medijima i na lokalnim radiopostajama, ali i na držav-

nom radiju i televiziji, honorari kasne po nekoliko mjeseci. I da je to normalno, kako i onima koji rade, tako i onima koji plaćaju. To što je rad obavljen, što su novine prodane, što je program otišao u eter, to nije ujedno i obaveza vlasnika da taj rad adekvatno plati. Prema nalazima radne inspekcije, u nekim medijskim kućama i do 20% ljudi, uključujući i novinare, radi na crno, bez ikakvih papira, a samim tim i bez ikakve zaštite. Kazne koje proizlaze za vlasnika su minorne. Njemu se isplati držati takvog radnika jer i ako plati kaznu, ona je gotovo zanemariva. Stoga možemo reći da od propalog novinskog projekta koji je imao ambiciozno ime *Zapad*, a pojavio se početkom devedesetih, bilježimo nevjerojatan broj izigranih novinara koji su katkad mjesecima radili bez ikakve naknade, ali i bez mogućnosti da sudom utjeraju svoja prava. Dobili smo cijelu vojsku onih koji su išli iz jednog propalog medija u drugi uvijek uz istu neizvjesnost, pa danas imamo na stotine očajnih ljudi koji u stvari ne znaju koje je njihovo zanimanje, ali su spremni ponovno ući u svaki novi projekt. Zbog toga što je to – nada.

Oni sretniji su dobili drugu vrstu ugovora, Ugovore o radu, ali i njih muči pravna nesigurnost. Vlasnici medija još nisu sigurni da je njihova obaveza platiti svaki rad. To znači i prekovremeni i noćni i rad vikendom, kao i bolovanje. Ali su zato sigurni da mogu dovesti svakoga s ceste i od njega stvoriti novinara po svojoj mjeri, što je u stvari jedno od njihovih najjačih oružja prema zaposlenicima. Zbog toga, imamo situaciju da novinar koji 20 godina radi u medijskoj kući strahuje za svoje radno mjesto, strahuje da će biti zamijenjen novinarom početnikom. Zašto? Oni su brži, oni su mlađi, oni su poslušniji. Prema tome, imamo u tome i neku vrstu ucjene. A ako se ne bude radilo po pravilima koje određuje samo i isključivo vlasnik, onda se može ostati bez posla. Uvijek postoji netko tko može novinara nadomjestiti. I zato izrazito cijenim istraživanje doktora Malovića (o strukturi obrazovanja novinara, članova HND-a) jer je to najbolji pokazatelj koliko vlasnicima nije u interesu imati obrazovanog, stručnog novinara. Bojim se da doškolovanje raznim radionicama i internim tečajevima samo zavarava te mlade ljude. Formalno obrazovanje, naime, daje i određenu dozu sigurnosti, daje mogućnost za promjenu posla ako njime nismo zadovoljni, daje, na kraju krajeva, i mogućnost da se cjenkamo za vlastitu cijenu, ako prelazimo iz jedne kuće u drugu. Neformalno obrazovanje ovog tipa, u stvari dovodi mladog novinara u veliku ovisnost o vlasniku. Vlasnik mu daje mogućnost usavršavanja za svoje potrebe, odlučuje je li mu to potrebno ili nije, ali isto tako on odlučuje kada mu nije potrebno, a nakon toga imamo završene srednjoškolce koji ostaju bez posla i koji nemaju u rukama nikakav konkretan znanat. *Oni samo povećavaju broj nezaposlenih.*

Zbog svih ovih okolnosti, koje sam navela samo kao ilustraciju, rad Sindikata novinara je vrlo težak. Mi se moramo probijati na dva fronta, ne samo kako bismo se nametnuli poslodavcima kao nezaobilazni faktor u njihovim odlukama i u provođenju tih odluka, već i kako bismo vlastitom članstvu objasnili da ima pravo i da treba postavljati uvjete, prije nego što uđe u neke od tih odnosa. U vremenima kad svi treniramo prilaz tržišnoj ekonomiji, poslodavci su se, moramo priznati, ipak bolje snašli od zaposlenika. Poslodavci traže puteve do ostvarenja profita, a zaposlenici su osuđeni na loše plaće, sve češće rad u tehnološki zaostalim redakcijama u kojima im se često daje do znanja kako su trošak poslodavcu koji je, eto, jako dobar što ih drži. Stoga ne treba

čuditi ni zazor kod hrvatskih novinara od ulaska stranog kapitala, od ulaska stranih medijskih kuća. One sa sobom donose nepoznato, dosadašnja iskustva nisu briljantna, a na to se uglavnom nadovezuju loša iskustva koja su imali sa domaćim poslodavcima. Stoga jedan dio njih razmišlja ovako – bolje je zlo koje poznajemo nego ono koje još ne poznajemo. Otpor prema ulasku stranog kapitala je vrlo velik u većini medijskih kuća iz jednostavnog razloga što se ne zna što on sa sobom donosi i neće li nakon toga biti još manje pravila, još manje regulative svih vrsta. Stoga je logičan cilj Sindikata novinara Hrvatske – nacionalni kolektivni ugovor. Premda neke medijske kuće, sedam njih u Hrvatskoj, imaju svoje kolektivne ugovore (kijih se poslodavci drže kad se moraju držati), druge su u stvari ostavljene na milost i nemilost vlasnika. Nacionalni kolektivni ugovor bio bi dio rješenja, jer ako ništa drugo, zaposlenici bi u tom slučaju imali jasna pravila igre i mogućnost pravne zaštite.

Stoga bih priču o slobodi medija u stvari završila jednim aspektom koji se previše rijetko spominje – nema slobodnih novinara. Ali, ima slobodnih vlasnika! Slobodni novinari i slobodne osobe su različite stvari. Ima slobodnih vlasnika, koji slobodu svojih novinara usmjeravaju u skladu sa svojim ciljevima. Novinari će biti slobodni tek onda kad budu imali jasne i čvrste zakonske orijentire, kad rad bude morao biti plaćen (a to u Hrvatskoj još uvijek nije obveza), kad tržište radne snage bude dovoljno jako da nametne poslodavcima neke modernije kriterije od onih koje nudi kapitalizam u povojima, a ljudi sigurniji da se mogu obratiti pravnoj državi kako bi zaštitili svoja prava bez drastičnih poslodavčevih sankcija. Tad će novinari biti slobodni. U slučaju zemalja u tranziciji, egzistencijalna sigurnost je ključni preduvjet za slobodu svake vrste pa i one medijske, a u slučaju Hrvatske, treba u svakom trenutku imati na umu da već postoji 370.000 nezaposlenih i da u novinarima, kao i u svim drugim ljudima, čući neprestani strah da ne budu u tom moru samo još jedan broj više.

Hvala vam lijepa.

Jasmina Popović

There Are No Free Journalists

SUMMARY

Confusion prevails in the Croatian media space, both from the perspective of the owners and of the employees. There are state-owned and mixed media companies (owned partly by the state and partly by private and privatized banks), as well as the private media about which nobody quite knows how they were established and how they became foreign-owned. On the other hand we have full-time journalists, part-time (protected) correspondents, and finally junior journalists who enjoy no protection and have no rights. This situation is caused by the absence of the appropriate legislation (for

which the state is to blame) and the lack of good will on the part of the employers to change this. This state of affairs has led to the situation in which journalists no longer fear politicians, as they did in the early nineties, but they do fear the media owners and their power and unlimited influence on the survival of their employees. Journalists agree to work without a contract or with an illegitimate contract. Not even full-time employees are fully protected. The Croatian journalists' trade union, therefore, is fighting for the collective agreement which will guarantee existential security to journalists.